

РОЛЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Політична реформа, що розпочалася за ініціативою Президента України, призвела до гострої дискусії у Верховній Раді України стосовно функцій і повноважень глави нашої держави. Так, одні депутати наголошували на необхідності їх розширення, інші ж – обмеження. Вказана дискусія дещо призупинилася після прийняття відповідного Закону України “Про внесення змін до Конституції України”. Однак вже зараз деякі державні діячі стали наголошувати на необхідності призупинити дію цього Закону. На нашу думку, це пов’язано як з певними політичними міркуваннями, так і з деякими недоліками самого закону, які слід проаналізувати окремо.

Аналіз останніх публікацій. Взагалі проблемам формування і функціонування інституту глави держави присвячені публікації як вітчизняних, так і зарубіжних конституціоналістів. Однак кількість наукових праць, що, тією чи іншою мірою, стосуються цього інституту, ще досить обмежена. Так, зокрема, досліджувались окремі елементи інституту президента [1, с. 161-165], а також роль глави держави у подоланні суспільно-політичної і економічної кризи [11, с. 15-119].

Проте слід зазначити, що деякі концептуальні засади, напрями і тенденції розвитку окремих інститутів механізму держави вже стали об’єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, про що свідчить низка монографічних досліджень, конференцій, наукових семінарів та “круглих столів” останніх років. Різні аспекти інституту глави держави досліджували українські та російські правознавці – В. Головатенко, Ю. Коломієць, А. Мішин, В. Погорілко, Н. Сахаров, В. Чиркін, В. Шаповал, В. Шувалова та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Не применшуючи ролі і значущості доробку попередніх науковців, необхідно визнати, що в Україні ще немає фундаментальних досліджень інституту глави держави, на основі яких можна було б опрацювати новітню методологію, теорію і практику формування і функціонування інституту глав сучасних держав. Це ж стосується й інституту Президента України, діяльність якого у сфері банківської справи практично ніколи не була об’єктом аналізу.

Мета статті. З огляду на вищезазначене мета цієї статті полягатиме у формуванні засад новітньої методологічної теорії і практики розвитку сучасного механізму держави шляхом осмислення феномена інституту глави держави як сутнісного складового елемента державного механізму, зокрема аналізі конституційно-правових аспектів ролі глави держави у формуванні та функціонуванні банківської та грошової систем.

Для досягнення зазначеної мети слід вирішити наступні завдання:

- 1) охарактеризувати в загальному вигляді інститут глави держави;

- 2) проаналізувати повноваження глави держави, які дозволяють йому впливати на банківську систему своєї країни;
- 3) коротко зупинитися на нових можливостях, які виникають у Президента України у зв'язку із набуттям чинності Закону України від 08.12.2004 “Про внесення змін до Конституції України”.

Основний матеріал. Главу держави можна визначити як “відносно або повністю самостійний у нормотворчій сфері вищий орган держави, що здебільшого функціонально реалізує окремі повноваження виконавчої влади та є представником держави як всередині країни, так і за її межами” [12, с. 206]. Виходячи з цього визначення, можна зазначити, що глава держави зазвичай реалізує такі функції як нормотворча, виконавча та представницька. При цьому його нормотворча функція полягає як у виданні певних нормативно-правових актів (указів, ордонансів тощо), так і у підписанні законодавчих актів. Виконавча функція глави держави реалізується у його кадрових та установчих повноваженнях. Представницька ж функція глави держави існує, на нашу думку, насамперед завдяки певному символізму цього інституту.

У банківській системі глава держави відіграє досить цікаву роль. Прямо не втручаючись у справи банків, він, з огляду на свої повноваження, може суттєво впливати на банківську систему країни. Умовно ці повноваження можна поділити на наступні категорії:

- 1) повноваження глави держави щодо емісії грошей;
- 2) правові повноваження глави держави щодо банківської системи;
- 3) організаційні повноваження глави держави щодо центральних банків.

Перша категорія повноважень витікає насамперед з представницької функції глави держави і більш притаманною є монархам. Так, згідно зі статтею 112 Конституції Бельгії від 7 лютого 1831 р. Король має право чеканити монету відповідно до закону [3, с. 125]. П. 26 Конституції Королівства Данії надає Королю “...право видавати розпорядження про випуск у обіг грошей у порядку, встановленому законом” [3, с. 305]. Те ж саме дозволяє робити Великому Герцогу стаття 39 Конституції Великого Герцогства Люксембург [3, с. 460].

Нормотворчу функцію глави держави щодо банківської системи можна ілюструвати такими прикладами. 3 червня 1885 р. російський імператор Олександр III затвердив Положення про державний дворянський земельний банк [8, с. 177-178]. В часи СРСР колективний глава держави (Президія Верховної ради СРСР) 23 квітня 1954 року видав Указ “Про Державний Банк СРСР” [7, с. 282]. Це – приклади, коли глава держави сам, або спільно з іншими органами, створює нормативно-правовий акт щодо банківської системи. Але, як уже зазначалося вище, нормотворча функція глави держави полягає не лише у таких повноваженнях, а й у можливості затверджувати закони, підписуючи їх. Так, 7 грудня 2000 р. Президент України підписав Закон України “Про банки і банківську діяльність” [9, с. 13-38].

Щодо виконавчої функції, то вона здебільшого залежить саме від того, чи очолює глава держави виконавчу владу, чи ні. Як відомо за Конституційним договором 1995 р. між Верховною Радою України та Президентом України, останній визнавався не лише главою держави, а й главою виконавчої влади. Практично таке ж становище існує в президентських республіках, де глава держави (Президент США) є одночасно і главою уряду та главою федеральної

виконавчої влади: “Виконавча влада здійснюється Президентом Сполучених Штатів Америки” [4, с. 23]. Саме це дозволило свого часу Президенту Ф.Д. Рузвельту подолати “Велику депресію” 1929-33 рр. у банківській сфері, адже як відомо, своїм першим указом від 5 травня 1933 р. він тимчасово закрити всі без виключення банки країни [2, с. 173], врятувавши тим самим їх від банкрутства.

Щодо кадрових повноважень, то глава держави має певне відношення до утворення керівництва центральних банків країн. Можна сказати, що такі повноваження особливо є відомими на пострадянському просторі. Умовно їх можна поділити на два типи. У першому випадку глава держави повинен переконати парламент у необхідності призначення тієї чи іншої особи на зазначену посаду. Такий варіант використовується в Азербайджані, Росії, Узбекистані, Литві, Естонії, Україні.

Так, згідно з п. г) статті 83 Конституції Російської Федерації 1993 р. Президент Російської Федерації подає Державній Думі кандидатуру для призначення на посаду Голови Центрального Банку Російської Федерації та ставить питання перед Державною Думою про звільнення з посади Голови Центрального Банку Російської Федерації [6, с. 379].

Інший варіант передбачає призначення голови Національного Банку самим Президентом країни. Саме так відбувається в Білорусі, Казахстані, Киргизстані, Таджикистані. Цей варіант передбачає два різновиди: м'який (призначення відбувається за згодою парламенту або однієї з його палат) та жорсткий (призначення відбувається главою держави абсолютно самостійно).

М'який варіант призначення передбачається Конституцією Республіки Білорусь. Так, згідно з п. 7 статті 83 Президент Республіки Білорусь призначає Голову та членів Правління Національного Банку за згодою Сенату [6, с. 151]. Більш жорсткий варіант існує в Таджикистані. Так, згідно з п. 4 статті 69 Президент Республіки Таджикистан призначає та звільняє голову Національного Банку, його заступників і подає укази про це на затвердження парламенту Таджикистану – Меджлісу Олі [6, с. 415]. Проте Конституція Таджикистану не передбачає наслідків незатвердження Меджлісом Олі указів Президента щодо вказаного звільнення.

Окрім кадрових повноважень, конституції окремих європейських країн надають главі держави установчі повноваження виконавчої функції. Так, Конституцією Ірландії передбачається можливість існування так званих фінансових законопроектів, до яких, до речі, належать згідно з п. 1.1⁰ статті 22 діючої Конституції Ірландії законопроекти щодо випуску та ревізії рахунків, асигнування грошових надходжень тощо [3, с. 336]. Для визнання ж законопроектів фінансовими Президент згідно з п. 4⁰ статті 22 призначає Комітет з привілеїв [3, с. 336-337].

Що ж стосується України, то згідно з п. 18 статті 85 Конституції 1996 р. Президент нашої держави лише подає Верховній Раді кандидатуру на призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України [5, с. 27-28].

Це положення було закріплене також 8 грудня 2004 р., коли було прийнято Закон України № 2222 “Про внесення змін до Конституції України” [10, с. 6]. Проте вказаним Законом були значно розширені інші кадрові повноваження

Президента України. Так, згідно з п. 12 статті 106 Конституції України Президент нашої держави лише "...призначає половину складу Ради Національного банку України" [5, с. 37], закон же України № 2222 передбачив можливість не лише призначення цих членів правління, а й їх звільнення [10, с. 11].

Висновки. Такі повноваження Президента України дозволять йому більш істотно впливати на формування і функціонування банківської системи України, але детальний прогноз з цього приводу є справою майбутніх наукових доробок.

Список літератури

1. Вороніна Н.В. Вибори президента як одна з форм безпосередньої демократії в Україні: проблеми фінансування // Європа, Японія, Україна: шляхи демократизації державно-правових систем: Доповідь. Міжнародна наукова конференція. – К., 2000.
  2. Иванян Э.А. Белый дом: президенты и политика. – М.: Политиздат, 1975. – 432 с.
  3. Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: ИНФРА-М – НОРМА, 1997.
  4. Конституция Соединённых Штатов Америки // Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. 2-е изд., исправ. и доп. – М.: БЕК, 1997.
  5. Конституція України: Прийнята на П'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Феміна, 1999. – 64 с.
  6. Новые конституции СНГ и Балтии: Сборник документов. Вып. 2. – М.: Манускрипт, Юрайт, 1998.
  7. О Государственном Банке СССР: Указ от 23 апреля 1954 года // Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР. В 2-х томах. – Т. 1. – М.: Известия Советов депутатов трудящихся СССР, 1968.
  8. Положення про державний дворянський земельний банк від 3 червня 1885 року // Хрестоматія з історії держави і права України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2003.
  9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Бібліотека З&Б. – 2001. – № 4.
  10. Про внесення змін до Конституції України: Закон України № 2222 від 8 грудня 2004 року // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 12.
  11. Розподіл повноважень між гілками влади в умовах суспільно-економічної кризи: Науково-практична конференція. – К., 1997. – 191 с.
  12. Сухонос В.В. Теорія держави і права: Навч. посібник. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. – 536 с.
- Отримано 30.11.2005